

בס"ד. שיחת יום ד' פ' עקב, כ"ף מנחם אב, ה'תשח"י.

בלתי מוגה

א. בהמימרות הסמוכות לסיום מסכת ברכות ("אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם כו") — שנינו:

"אמר רבי לוי בר חייא היוצא מבית הכנסת ונכנס לבית המדרש ועוסק בתורה זוכה ומקבל פני שכינה, שנאמר ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלקים בציון".

"אמר רבי חייא בר אשי אמר רב תלמידי חכמים אין להם מנוחה לא בעולם הזה ולא בעולם הבא, שנאמר ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלקים בציון".

כלומר: במימרא הראשונה מפרש הפסוק "ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלקים בציון" שקאי על העבודה בעוה"ז, שעי"ז ש"ילכו מחיל אל חיל", מבית הכנסת לבית המדרש, אזי "יראה אל אלקים בציון", שזוכה ומקבל פני שכינה; ובמימרא השני' מוסיף שהענין ד"ילכו מחיל אל חיל", שזהו"ע ש"אין להם מנוחה", שהולכים "מישיבה לישיבה וממדרש למדרש", הוא גם בעוה"ב, כאשר "יראה אל אלקים בציון".

ולאחרי זה באה המימרא שבסיום המסכת — "אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם שנאמר וכו'".

ב. והנה, ב' מימרות הנ"ל הובאו גם בסיום מסכת מועד קטן, ובהם מסתיימת המסכת, ולא הובאה לאח"ז המימרא ד"תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם", כבמסכת ברכות.

וצריך להבין טעם הדבר — דלכאורה, המימרא ד"תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם", שייכת לסיום מסכת מו"ק יותר מאשר לסיום מסכת ברכות, כי:

בהטעם שבמימרא זו הובאו כו"כ פסוקים — אף שאין הכרח להביא את כל הפסוקים, שלכן לא הובאו כל הפסוקים בשאר המקומות

שבהם הובאה מימרא זו³ — איתא במפרשים⁴ (והובא בחסידות) שבפסוקים אלו יש "ח' פעמים שלום עם מלת שלוה", "כדי להכביד ח' כנפיו" של מלאך המות, כמארז"ל⁵ "מיכאל באחת וגבריאל בשתיים . . ומלאך המות בשמונה", וכמבואר בחסידות שענין זה מורה ש"ממשיכים מכל המעלות העליונות כו'", ועי"ז נעשה ביטול הלעו"ז לגמרי. ולכאורה, המקום היותר מתאים לענין זה הוא — מסכת מו"ק, ולא מסכת ברכות:

בין מסכתות הש"ס (בפרט אלו שיש עליהם גמרא), המסכת שבה מדובר אודות ענינים הפכיים היא — מסכת מו"ק, שלכן, בין הענינים שמותר ללמוד בתשעה באב נזכר גם "פרק אלו מגלחין", שהוא הסיום של מסכת מו"ק.

ועפ"ז, המקום היותר מתאים להזכיר את ענין השלום ח' פעמים כדי לבטל את הענין ד"מלאך המות בשמונה", הוא — בפרק אלו מגלחין שבסיום מסכת מו"ק; ואילו במסכת ברכות, שכולה ברכותיו של הקב"ה, והתחלתה בענין קריאת שמע, "שמע ישראל הוי' אלקינו הוי' אחד"⁶, שהוא מקור החיים — אין נתינת מקום לענין של היפך החיים (מלאך המות), ובמילא אין צורך לשלול זאת.

ואעפ"כ, הסיום במארז"ל זה שבו נזכר ענין השלום ח' פעמים כדי לבטל את הענין ד"מלאך המות בשמונה", הוא — לא בפרק "אלו מגלחין", אלא במסכת ברכות דוקא.

ג. גם צריך להבין טעם השינויים בב' המימרות שהובאו בב' המסכתות (ברכות ומו"ק):

במימרא הא': במסכת ברכות — "היוצא מבית הכנסת ונכנס לבית המדרש (ומוסיף) ועוסק בתורה (שלכאורה הרי זה יתור לשון, כיון שכבר נאמר ש"נכנס לבית המדרש", שזהו המקום שבו עוסקים בתורה) זוכה כו'", ובמסכת מו"ק — "כל היוצא מבית הכנסת לבית המדרש ומבית המדרש לבית הכנסת זוכה כו'" (שמוסיף "מבית המדרש לבית הכנסת", ומשמיט "ועוסק בתורה").

ובמימרא הב': במסכת ברכות — "תלמידי חכמים אין להם מנוחה

(7) שו"ע או"ח סתקנ"ד ס"ב.

(8) ואתחנן ו, ד.

(9) וענין זה נמשך אח"כ — "ברוך כו' לעולם ועד".

(3) כמו בתמיד לב, ב.

(4) ש"ך עה"ת פ' ראה יד, ג.

(5) אוה"ת בראשית (כרך ג) תקנז, א.

(6) ברכות ד, סע"ב.

לא בעולם הזה ולא בעולם הבא", ובמסכת מו"ק — "תלמידי חכמים אין להם מנוחה אפילו לעולם הבא" (ואינו מזכיר "עולם הזה"). ולהעיר¹⁰, שאף שעיקר הדיוק בתיבות הוא בתושב"כ, משא"כ בתושבע"פ נוגע בעיקר הבנת הסברא ותוכן הסוגיא, כידוע¹¹, מ"מ, גם בתושבע"פ למדים כמה ענינים מיתור תיבה אחת ואפילו אות אחת¹², ועאכו"כ בנדוד", שהשינויים בין המימרות הנ"ל הם לא רק בהתיבות, אלא גם בתוכן הענין.

ד. והנה, אדמו"ר הזקן בשולחנו¹³ מביא את המימרא הנ"ל בסוף ברכות¹⁴, וז"ל: "וכל היוצא מביהכ"נ לביהמ"ד והולך ללמוד זוכה ומקבל פני השכינה, שנאמר ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלקים בציון". ומוסיף בחצאי־עיגול באופן יוצא מן הכלל: "וע"ש בתלים בת"י ובגמרא סוף מסכת מו"ק דכ"ט ע"א ובמד"ר פ' שמות ספ"ב וכירושלמי ספ"ד דשביעית".

וצריך להבין:

(א) הטעם שאדמו"ר הזקן הביא להלכה את המימרא כפי שנאמרה בסוף ברכות דוקא — "היוצא מבית הכנסת ונכנס לבית המדרש", ללא ההמשך "ומבית המדרש לבית הכנסת", כבסוף מו"ק?

(ב) בנוגע להציונים שמציין אדמו"ר הזקן (שבודאי אין זה כדי להראות בקיאות...), מסתבר לומר, שציונים אלו שייכים ונוגעים להבנת ההלכה, ובפרט שכותב: "ועיין שם", היינו, שע"י העיון במקומות הנ"ל יתוסף ביאור בהבנת ההלכה.

יש לבאר תוכן המכוון בציונים הנ"ל, וגם לבאר סדר הציונים שלכאורה תמוה הוא — שתחילה מציין ל"תלים בת"י", ורק אח"כ מציין ל"גמרא סוף מסכת מו"ק", אע"פ שהלכה כגמרא לגבי ת"י; ומקדים הציון ל"מד"ר" לפני הציון ל"ירושלמי", אע"פ שהלכה כירושלמי לגבי מדרש¹⁵. ועכצ"ל, שגם סדר הציונים (כידוע שגם סדר בתורה הו"ע של תורה¹⁶) נוגע להבנת ההלכה, כדלקמן.

14) ראה גם לקו"ש חיי"ד ע' 24 הערה 28.

15) ראה אנציק' תלמודית ערך הלכה ס"ה (כרך ט ע' רנג). וש"נ.

16) ראה של"ה חלק תושבע"פ, כלל לשונות בתחלתו (תב, ב). ועוד.

10) ראה גם שיחת כ"ף מנ"א ה'שי"ת ס"ב (תו"מ ח"א ס"ע 152 ואילך). ועוד.

11) ראה לקו"ת ויקרא ה, א ואילך.

12) ראה לקו"ת דרושי שמע"צ פח,

רע"א. ברכה צה, ד.

13) א"ח סקנה" ס"א.

ה. ויש לומר הביאור בכל זה¹⁷:

יסוד החילוק בין המימרות שבסיום מסכתות ברכות ומו"ק הוא — שעוסקים בשני סוגים בבנ"י: בעלי עסק שחייבים בקביעת עתים לתורה כדת הניתנה לכאו"א בהלכות תלמוד תורה, ויושבי אוהל שתורתם אומנתם. וסדר הדברים: לכל לראש — במסכת ברכות, התחלת הש"ס — מדובר אודות רוב בנ"י שאין תורתם אומנתם אלא עוסקים גם במנהג דרך ארץ, כמארוז¹⁸ "הרבה עשו כר' ישמעאל ("הנהג בהן (עם דברי תורה) מנהג דרך ארץ") ועלתה בידן, כר' שמעון בן יוחאי (שתורתו אומנתו¹⁹) ולא עלתה בידן"; ולאחרי כן — במסכת מו"ק — מדובר אודות המיעוט דבנ"י שתורתם אומנתם.

ו. ועפ"ז מובנים פרטי השינויים בהמימרות שבסיום המסכתות:

במימרא הא':

במסכת ברכות: "היוצא מבית הכנסת ונכנס לבית המדרש", ובמסכת מו"ק: "היוצא מבית הכנסת לבית המדרש ומבית המדרש לבית הכנסת" — כי:

במסכת מו"ק מדובר אודות יושבי אוהל שתורתם אומנתם, שלכן, כל הילוכם הוא "מבית הכנסת לבית המדרש" ואח"כ "מבית המדרש לבית הכנסת", ואח"כ עוה"פ לבית המדרש, כפי שכבר נאמר לפנ"ז "מבית הכנסת לבית המדרש", כיון שמלבד העסק בתורה אין להם עסק אחר²⁰; משא"כ בברכות מדובר אודות בעלי עסק, ולכן נאמר רק "היוצא מבית הכנסת ונכנס לבית המדרש", כיון שלאחרי היציאה מבית המדרש הולכים לעסוק ב"מנהג דרך ארץ" (ומובן שאין נפק"מ אם יוצא מבית המדרש לילך לעסק זה או לעסק אחר; העיקר הוא שהעסק נעשה באופן ש"בכל דרכיך דעהו"²¹, היינו, שעומד בהתקשרות והתאחדות עם אלקות). וזהו גם הטעם שבמסכת ברכות מוסיף ("היוצא מבית הכנסת ונכנס לבית המדרש) ועוסק בתורה":

ובהקדמה — שמ"ש "ועוסק בתורה" הו"ע בפני עצמו, והיינו, שהשכר ש"זוכה ומקבל פני שכינה" הוא לא על העסק בתורה, אלא על

19) שבת יא, א.

20) ראה גם לקו"ש ח"ד ע' 173 הערה

7.

21) משלי ג, ו. וראה ברכות סג, א.

17) בהבא לקמן — נכלל גם המשך

ה"הדרן" שנאמר בשיחת ש"פ עקב, מבה"ח אלול (המור"ל).

18) ברכות לה, ב (ובפרש"י).

ההליכה מבית הכנסת לבית המדרש (שהרי בפסוק נאמר "ילכו מחיל אל חיל", ועי"ז "יראה אל אלקים בציון"), וכמפורש להדיא בשו"ע²² ש"אף מי שאינו יודע ללמוד ילך לבית המדרש ושכר הליכה בידו"²³;

אלא שכל מי שיודע ללמוד — שזהו רוב בני"י, ששייכים ללימוד התורה — אינו יכול להסתפק בהליכה לבית המדרש, ובודאי חייב להיות "עוסק בתורה", שהרי כל מי שחייב בלימוד התורה חל עליו חומר הענין דביטול תורה, עד כדי כך "שכל שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק עליו דרשו רז"ל²⁴ כפי²⁵ דבר ה' בזה וגו' הכרת תכרת וגו'²⁶.

ומובן, שהצורך בהבהרה זו הוא רק במסכת ברכות (ולא במסכת מו"ק), שבה מדובר אודות בעלי עסק, שאצלם יכול להיות "מי שאינו יודע ללמוד" ורק הולך לבית המדרש "ושכר הליכה בידו", ובמילא צריך להוסיף ולהדגיש שצריך להיות גם "עוסק בתורה".

ז. ובמימרא הב':

במסכת ברכות: "תלמידי חכמים אין להם מנוחה לא בעולם הזה ולא בעולם הבא", ובמסכת מו"ק: "תלמידי חכמים אין להם מנוחה אפילו לעולם הבא" — כי:

במסכת ברכות — כיון שבמימרא הא' ("היוצא מבית הכנסת ונכנס לבית המדרש כו") מדובר אודות בעלי עסק, ואילו בנוגע לתלמידי חכמים לא נאמר עדיין מאומה, לכן צריך לומר במימרא הב' בנוגע ל"תלמידי חכמים" ש"אין להם מנוחה לא בעוה"ז ולא בעוה"ב", שהולכים "מישיבה לישיבה וממדרש למדרש";

משא"כ במסכת מו"ק — כיון שגם במימרא הא' מדובר אודות תלמידי חכמים, לא צריך לומר במימרא הב' שאין להם מנוחה בעוה"ז, אלא החידוש הוא רק ש"אין להם מנוחה אפילו לעולם הבא".

ח. ועפ"ז יובן גם שהמאמר "תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם" הובא במסכת ברכות דוקא, ולא במסכת מו"ק — כי:

במסכת ברכות שבה מדובר אודות בעלי עסק — הרי מצד העסק

24) סנהדרין צט, א.

25) שלח טו, לא.

26) תניא פ"א.

22) או"ח סקנ"ה ס"א — ברמ"א.

23) ולהעיר גם מלשון אדמו"ר הזקן

בשולחנו — ששינה מלשון הגמרא "ועוסק

בתורה", וכתב: "והולך ללמוד".

בעניני העולם יש נתינת מקום להענין ד"מלאך המות בשמונה", ויש צורך לבטלו ע"י הזכרת ענין השלום ח' פעמים;

משא"כ במסכת מו"ק שבה מדובר אודות יושבי אוהל שתורתם אומנותם — הרי מצד העסק בתורה אין נתינת מקום להענין ד"מלאך המות בשמונה", כפי שמצינו גבי דוד המלך²⁷ ועד"ז גבי רבה בר נחמני²⁸ שמלאך המות לא הי' יכול להם, כיון שלא הפסיקו מעסקם בתורה, ולכן אין צורך בהפעולה לבטלו ע"י הזכרת ענין השלום ח' פעמים.

ט. וע"פ האמור שבמסכת ברכות מדובר אודות בעלי עסק ובמסכת מו"ק מדובר אודות יושבי אוהל שתורתם אומנותם — מוכן גם הטעם שאדמו"ר הזקן מביא בשולחנו את המימרא שבמסכת ברכות, כיון שהשו"ע הוא פסק הלכה לכל בני"י, והרי רוב בני"י אינם יושבי אוהל שתורתם אומנותם, אלא עוסקים גם ב"מנהג דרך ארץ", כנ"ל.

ומוסיף אדמו"ר הזקן בחצאי-עיגול כמה ציונים שע"י העיון בהם יתוסף ביאור בהלכה זו:

לכל לראש מציין אדמו"ר הזקן ל"תלים בת"י", ושם: "מן בית מקדשא לבית מדרשא", היינו, שגם התרגום מפרש הפסוק "ילכו מחיל אל חיל" על ההליכה מבית הכנסת לבית המדרש בלבד (כבגמרא סוף ברכות), ואינו מוסיף ע"ד ההליכה מבית המדרש לבית הכנסת (כבמו"ק) — כיון שמדובר אודות בעלי עסק שלאחרי שהולכים מבית הכנסת לבית המדרש, יוצאים מבית המדרש והולכים לעסוק ב"מנהג דרך ארץ".

ואח"כ מוסיף ומציין ל"גמרא סוף מסכת מו"ק" — כי:

נוסף על ההוראה לרוב בני"י שעוסקים גם בעניני העולם, צריכה להיות הוראה גם להמיעוט דבני"י שהם יושבי אוהל שתורתם אומנותם. ומה גם שמיעוט זה הוא רק בכמות, אבל באיכות — הרי אדרבה, הם העיקר והרוב, שהרי הבריאה כולה היא "בשביל התורה שנקראת ראשית"²⁹.

ועל זה מציין ל"גמרא סוף מסכת מו"ק" — ששם הובאה מימרא זו בנוגע ליושבי אוהל שתורתם אומנותם, שלכן הולכים "מבית הכנסת לבית המדרש, ומבית המדרש לבית הכנסת", וחוזר חלילה, כיון שאין בעולמם אלא בית הכנסת ובית המדרש בלבד, כנ"ל.

(29) פרש"י ר"פ בראשית.

(27) שבת ל, ב.

(28) ב"מ פו, א.

י. ויש להוסיף, שסדר הציונים מתאים גם לסדר הזמנים:

החידוש בפירוש הת"י לגבי דברי הגמרא הוא — שבגמרא נאמר "היוצא מבית הכנסת לבית המדרש", ואילו בת"י נאמר "מן בית מקדשא לבית מדרשא כו'", והיינו, שבגמרא מדובר אודות הזמן שלאחרי חורבן ביהמ"ק, ואילו בת"י קאי על זמן הבית.

ומובן גם בפשטות — דכיון שפסוק זה הוא במזמור שאמרו "בני קורח"³⁰, שהם הלויים ששרו בביהמ"ק, הרי הכוונה בזה היא לכל לראש על ההליכה "מחיל אל חיל" בזמן הבית — "מן בית מקדשא לבית מדרשא".

[וממשיך בת"י, "יתחמי לעות אורייתא דילהון קדם ה' דשכינתי שריא בציון", "לעות אורייתא" (יגיעה בתורה) דוקא, היינו, שגם בזמן הבית צריך להיות העסק בתורה באופן של יגיעה דוקא.

כלומר: אע"פ שבזמן הבית ה' גילוי אלקות, ולא ה' צורך להתייגע על הסרת העלמות והסתרים כו', וע"ד הידוע³¹ בענין החילוק שבין תלמוד בבלי לתלמוד ירושלמי, שעל תלמוד בבלי נאמר³² "במחשכים הושיבני", כיון שיש בו קושיות כו', ויש צורך ביגיעה רבה כדי לבוא אל אמיתית הענין, משא"כ בתלמוד ירושלמי, אפילו לאחר החורבן, ועאכו"כ בנוגע לתורת ארץ ישראל בזמן שביהמ"ק ה' קיים — מ"מ, גם בזמן הבית ה' צורך ביגיעה בתורה.

וזהו גם מש"נ³³ "אם בחוקותי תלכו", "שתהיו עמלים בתורה", היינו, שגם כאשר ישראל עושיין רצונו של מקום, שאז זוכים לכל היעודים שבפרשה, כמבואר בארוכה במדרשי חז"ל³⁴ שהיו חטים ככליות וכו' — צריך להיות לימוד התורה באופן של יגיעה דוקא.

והענין בזה — כמבואר בקונטרס ומעין³⁵ שגם מי ש"כלי שכלו רחבים וקלים להבין, מ"מ צריך עסק ויגיעה", "שהרי לא יגעתי ומצאתי אל תאמין"³⁶, ובלתי עבודה ויגיעה אי אפשר בשום אופן כו'", "ואם כלי שכלו באמת רחבים וקלים, אם ה' עוסק הרבה ה' בא למדרי' היותר נעלה כו'".

33) ר"פ בחוקותי, ובתו"כ ופרש"י עה"פ.

34) תענית כג, רע"א. תו"כ שם.

35) מט"ז פ"ב.

36) מגילה ו, רע"ב.

30) תהלים פד, א. וראה ב"ב טו, רע"א.

31) ראה שערי אורה שער החנוכה ד"ה

בכ"ה בכסלו פנ"ד ואילך. המשך תרס"ו ע' צ ואילך. ועוד.

32) איכה ג, ו. וראה סנהדרין כד, א.

ועד"ז בנדו"ד, שאף שבדורות הראשונים, "ראשונים כמלאכים"³⁷, היתה ההבנה וההשגה גדולה ביותר, כך, שבהשקפה הראשונה ובפשיטות (ללא יגיעה) היו יכולים להשיג ענינים כאלו שאין משיגים בדורות האחרונים גם לאחרי היגיעה וההשתדלות ביותר — מ"מ, גם אצלם צריכה להיות יגיעה בתורה דוקא, שכן, "לפום גמלא שיחנא"³⁸, ועד שמצינו בגמרא³⁸ בנוגע לנדימון בן גוריון, שאף שנתן ריבוי צדקה, מ"מ, "כדבעי לי' למיעבד לא עבד", והיינו, שכל אחד צריך להתייגע לפי ערך הכחות שניתנו לו.

ולכן, גם ב"בית מקדשא", בזמן שביהמ"ק הי' קיים, נעשה הענין ד"יראה אל אלקים בציון" ע"י "לעות אורייתא", לימוד התורה ביגיעה דוקא].

ועפ"ז מובן שהציון הראשון שמציין אדמו"ר הזקן (לאחרי שכותב את ההלכה כפי שהיא בזמן הזה, היינו בזמן הגלות לאחר החורבן), הוא — לת"י, שמפרש "מן בית מקדשא לבית מדרשא", היינו, שקאי על זמן הבית, ולאח"ז מוסיף את הציון ל"גמרא סוף מסכת מו"ק", ששם נאמר "מבית הכנסת לבית המדרש", היינו, שקאי על זמן הגלות (כבסוף ברכות, אלא שבברכות מדובר אודות רוב בני"י שעוסקים גם בעניני העולם, ובמו"ק מדובר אודות יושבי אוהל שתורתם אומנותם, כנ"ל).

יא. והנה, תכלית העבודה דזמן הגלות היא לבוא להגאולה בימות המשח, שאז יהיו כל הענינים "כמצות רצונך", כמ"ש³⁹ "ושם נעשה לפניך .. כמצות רצונך".

וענין זה רומז אדמו"ר הזקן בהציון ל"מד"ר פ' שמות ספ"ב" ול"ירושלמי ספ"ד דשביעית" — ששם מדובר אודות ההנהגה שתהי' בזמן הגאולה:

במד"ר שם: "משה משה ("כל מי שנכפל שמו הוא בשני עולמות"), הוא שלמד תורה בעוה"ז והוא עתיד ללמד בעוה"ב, שעתידין ישראל לילך אצל אברהם ואומרים לו למדנו תורה, והוא אומר להם לכו אצל יצחק שלמד יותר ממני (שחי' ה' שנים יותר מאברהם⁴⁰), ויצחק אומר לכו

לב, סע"א. ב"ר פ"ל, ה. וש"נ. וראה לקו"ש ח"כ ס"ע 14 ואילך), שכבר אז עסק בלימוד פנימיות התורה, שזהו"ע הכרת הבורא ע"י לימוד מעשה מרכבה, וא"כ, במה נחשב החסרון של חמש שנים, שבגלל זה יאמר "לכו אל יצחק שלמד יותר ממני"?

37) שבת קיב, ב. וראה לעיל ע' 157. וש"נ.

38) כתובות סז, רע"א. וש"נ.

39) נוסח תפלת מוסף. וראה המשך וככה תרל"ז פ"ז ואילך. ועוד.

40) אף שלכאורה אינו מובן — שהרי בן שלש שנים הכיר אברהם את בוראו (נדרים

אצל יעקב (אע"פ שחי רק קמ"ז שנים, פחות מיצחק ואפילו פחות מאברהם) ששימש יותר ממני (ששימש תלמידי חכמים בהיותו "יושב אהלים"⁴¹, בבית מדרשם של שם ועבר⁴²), ויעקב אומר להם לכו אצל משה שלמדה מפי הקב"ה, הה"ד ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלקים בציון". ובירושלמי שם: "המת בשבע שני גוג אין לו חלק לעתיד לבוא (לפי שבאותו הזמן יהי' בהלה גדולה ורב היגיעה והטירחא .. הכנה למתן שכרן של צדיקים לעתיד לבוא לפי היגיעה שיהי' להם בשבע שנים הללו⁴³), סימנא דאביל פרוטגמי' אכיל משתית'" (מי שהוא מוביל ומביא .. מיני מגדים ופירות שדרך להביא לבחור הנושא בתולה .. הוא מזומן לאכול שם בסעודת המשתה .. ואף כאן מי שיטריח עצמו ויהי' לו היגיעה זה הוא מזומן לחלק לעתיד לבוא⁴³).

וממשיך שם: "עד כדון אית תותבה לעתיד דאתי" (עד כאן שמענו שיש מנוחה בלא יגיעה לע"ל, שהרי אמר כל המתייגע באותן ז' שנים זה הוא זוכה לחלק לע"ל, א"כ יהא מנוחת ישיבה לע"ל⁴³). ועל זה בא המאמר שלאח"ז, שאע"פ שאמרנו שלעתיד יהי' הכל במנוחה, מ"מ, יגיעה זו תהי' לתלמידי חכמים — "עתידין הן חבירין להתייגע מבתי כנסיות לבתי מדרשות, מה טעם, ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלקים בציון".

יב. וסדר הציונים — שמקדים הציון למד"ר לפני הציון לירושלמי — בהתאם לסדר הזמנים:

ובהקדמה — שע"פ המפורש בזהר⁴⁴ (ומרומז גם בנגלה דתורה) שהגאולה תהי' קודם לתחיית המתים, הרי, הציון לירושלמי שמדבר אודות זמן הגאולה מיד לאחרי "שבע שני גוג", צריך להיות קודם הציון למד"ר שמדבר אודות הזמן ש"עתידין ישראל לילך אצל אברהם ואומרים לו למדנו תורה", ועד"ז ליצחק וליעקב עד למשה, דהיינו לאחרי תחיית המתים?

ויש לבאר התאמת סדר הזמנים — ע"פ הגירסא המדוייקת בירושלמי כתב"ד⁴⁵, שלאחרי שמביא הפסוק "ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלקים בציון", מוסיף בירושלמי "עד יראה אל אלקים בציון":

(41) תולדות כה, כז ובפרש"י.
 (42) אף שלכאורה אינו מובן — דממהר נפשך: כיון שגדלה כ"כ מעלת הלימוד בבית מדרשם של שם ועבר — למה לא הלך יצחק ללמוד תורה בבית מדרשם של שם ועבר?
 (43) פני משה שם.
 (44) ח"א קלט, א. וראה גם שם קלד, א.
 (45) מובא בשינויי נוסחאות בירושלמי עה"ג.

בהוספה זו מתרץ הירושלמי קושיא: כיון שפסוק זה קאי אודות זמן הבית, כפירוש הת"י "מן בית מקדשא כו" — כיצד אפשר להביא מזה ראי' בנוגע לאופן ההנהגה של תלמידי חכמים במשך כל הזמנים, בזמן הזה (זמן הגלות), וגם לעתיד לבוא?

ועל זה מוסיף הירושלמי, שפירוש הכתוב "ילכו גו' יראה גו'" הוא "עד יראה אל אלקים בציון":

לכאורה אינו מובן דיוק לשון הכתוב "יראה אל אלקים בציון", לשון עתיד — הרי מדובר בפסוק אודות ההליכה מחיל אל חיל כפי שהיתה בזמן הבית, שבו הי' גילוי אלקות, היינו, שכבר היתה ההתגלות ד"אלקים בציון"?

ומבאר הירושלמי שפירוש הפסוק הוא, שההנהגה ד"ילכו מחיל אל חיל" שהיתה בזמנם של "בני קורח" שאמרו מזמור זה — תומשך ותוסיף להיות במשך כל הזמנים שלאח"ז, "עד יראה אל אלקים בציון", היינו, עד שתהי' עוה"פ ההתגלות דאלקים בציון בכל התוקף, כשיקויים היעוד⁴⁶ "ונגלה כבוד הוי' וראו כל בשר יחדיו".

ומובן, שבזה נכלל גם הזמן שלאחרי ביאת המשיח ובנין ביהמ"ק ואפילו לאחרי תחיית המתים — שזהו הזמן דאלף השביעי, "יום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים"⁴⁷, שבכל הזמנים תהי' ההנהגה ד"ילכו מחיל אל חיל".

ועפ"ז אתי שפיר שהציון לירושלמי הוא האחרון — מב' טעמים: (א) ציון זה קאי על סוף כל הזמנים, גם לאחרי תחיית המתים, ולכן מקומו לאחרי הציון למד"ר שקאי בתחיית המתים,

(ב) ציון זה הוא גם הסך־הכל של כל הציונים שלפנ"ז, כיון שבו נתפרש הפסוק באופן שכולל את כל הזמנים, החל מזמן הבית, שאז היתה ההליכה "מחיל אל חיל" "מבית מקדשא כו" (כהפירוש בת"י), וכן לאח"ז, בזמן הגלות, שאז היא ההליכה "מבית הכנסת לבית המדרש" (כהפירוש בגמרא בסוף מסכת מו"ק, וכן בסוף ברכות), וכן לעתיד לבוא, בתחיית המתים, שעתידין ישראל שיאמרו לאברהם ליצחק וליעקב ולמשה שילמדום תורה (כפירוש המדרש) — "עד יראה אל אלקים בציון", באלף השביעי.

יג. עפ"ז יש לבאר הטעם שאדמו"ר הזקן אינו מציין להמבואר

בזהר בב' מקומות — בסוף ספר שמות⁴⁸ ובזהר חדש⁴⁹ — בענין "ילכו מחיל אל חיל":

וז"ל הזהר: "תרין מתיבתין אית לעילא, מתיבתא דרקיע דההוא נער מטטרו"ן, ומתיבתא עילאה דקב"ה .. הה"ד⁵⁰ דודי ירד לגנו לערוגת הבושם, דודי דא קב"ה .. ירד לגנו .. לערוגת הבושם דא מתיבתא דמטטרו"ן, לרעות בגנים וללקוט שושנים .. אל תקרי שושנים אלא שושנים, אלין אינון דקדמי רוחא בהאי עלמא דמתקלי (דמתלקיט) ומסתלקי מהאי עלמא עד לא מטא זמנייהו⁵¹ (ע"ד מ"ש בחנוך "ואיננו כי לקח אותו אלקים"⁵²) .. וסלקין לי' למתיבתא דמטטרו"ן בקדמיתא ותמן אמר תלמודי' דאית בידי' (ע"ד מארז"ל⁵³ "אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו") .. לבתר סלקין לי' למתיבתא עלאה דקב"ה .. וע"ד כתיב ילכו מחיל אל חיל, ולזימנא דאתי יסתלקון פרכי וקושיין מגו מתיבתא דרקיעא (כמ"ש לפנ"ז ש"במתיבתא עלאה לית תמן פרכי וקושיין אלא במתיבתא דרקיעא"), כמה דאתמר ילכו מחיל אל חיל".

והטעם שאדמו"ר הזקן לא ציין לזהר זה בשולחן ערוך — כי בזהר מדובר אודות ההליכה מחיל אל חיל אצל הנשמות כמו שהם למעלה, בהסתלקותם מעולם הזה, לאחרי מאה ועשרים שנה או קודם זמנם (כמבואר בזהר שם), וענין זה אינו שייך ל"שולחן ערוך" שענינו פסקי הלכות לבניי בהיותם נשמות מלובשים בגופים דוקא, משא"כ הציונים למד"ר וירושלמי שבהם מדובר אמנם אודות הזמן דלעתיד לבוא, אבל — בנוגע לנשמות בגופים.

*

יד. ויש להוסיף ביאור בנוגע להציונים שמציין אדמו"ר הזקן למקומות שבהם מדובר אודות הזמן דלעתיד לבוא (המד"ר והירושלמי) — דלכאורה אינו מובן:

כיון שהשו"ע של אדמו"ר הזקן בנוי על השו"ע של הבית-יוסף שבו הובאו רק ההלכות הצריכות לזמן הזה, שלכן לא הובאו ההלכות

(תו"מ ח"ט ריש ע' 106), ובהנסמן שם

בהערה 15). — המו"ל.

52) בראשית ה, כד. וראה זח"א נו, ב.

זו"ח בראשית כ, א-ב.

53) פסחים נ, א. וש"ג.

48) ח"ב עדר, א ואילך.

49) יתרו לו, ב.

50) שה"ש ו, ב.

51) להעיר מהשייכות לבעל ההילולא

דכ"ף מנחם־אב, שנסתלק קודם זמנו (ראה גם שיחת ש"פ עקב, כ"ף מנ"א תשי"ג סוס"ב

בעניני קרבנות, טומאה וטהרה כו', שאינם שייכים בזמן הזה (דלא כברמב"ם שכותב גם ההלכות השייכות לעתיד לבוא, כשיבנה ביהמ"ק)⁵⁴ — מה נוגע הציון למקומות שבהם מדובר אודות הזמן דלעתיד לבוא⁵⁵? ועצמ"ל, שבמקומות אלו מרומזים ענינים השייכים לקיום ההלכה בזמן הזה.

טו. ויובן בהקדם התמיהה בדברי המד"ר "שעתידין ישראל לילך אצל אברהם ואומרים לו למדנו תורה, והוא אומר להם לכו אצל יצחק שלמד יותר ממני, ויצחק אומר לכו אצל יעקב ששימש יותר ממני, ויעקב אומר להם לכו אצל משה שלמד מפי הקב"ה" — דלכאורה אינו מובין⁵⁶: כיון שגם אברהם ויצחק יודעים מעלתו של משה שלמד תורה מפי הקב"ה — הרי במקום שאברהם יאמר "לכו אצל יצחק", ויצחק יאמר "לכו אצל יעקב", הי' להם לומר מלכתחילה "לכו אצל משה שלמד מפי הקב"ה"?

וקושיא זו היא גם על ישראל — למה הולכים אל אברהם לומר לו למדנו תורה (ואברהם שולח אותם ליצחק וכו' עד שבאים למשה), ואינם הולכים לכתחילה למשה שלמד מפי הקב"ה?

יתירה מזה: נוסף לכך שמצד הסברא מוטב לילך לכתחילה למשה שלמד תורה מפי הקב"ה, הנה לאחרי שמפורש להדיא במדרש שסוכ"ס ישלחו אותם למשה בגלל טענה צודקת, והכל יודעים את דברי המדרש, הן אברהם ויצחק, והן כל בני"י — הרי בודאי שאין להציע לאברהם "למדנו תורה" בשעה שיודעים שלא יעשה זאת (וכמו כן אסור לאברהם לומר לכו אל יצחק, בידעו שיצחק לא יעשה זאת), כדאיתא בחולין⁵⁷ "אל יסרהב אדם לחבירו לסעוד אצלו ויודע בו שאינו סועד", וכיו"ב, משום גניבת דעת?

(פסחים קיט, ב) "עתיד הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים .. לאחר שאוכלין ושותין נותנין לו לאברהם אבינו כוס של ברכה לברך, ואומר להן איני מברך שיצא ממני ישמעאל, אומר לו ליצחק טול וברך כו', אומר לו ליעקב כו', למשה כו', ליהושע כו', אומר לו לדוד טול וברך, אומר להן אני אברך ולי נאה לברך".

57 צד, א. וראה רמב"ם הל' דעות פ"ב ה"ו. טושו"ע חו"מ סרכ"ח ס"ו. שו"ע אדה"ז שם הל' אונאה וגניבת דעת ס"ד.

54 ראה גם תו"מ ח"י ע' 43. וש"נ.
55 משא"כ בנוגע להציון לת"י — אף ששם מדובר אודות ההנהגה בזמן הבית, ולכאורה, מאי דהוה הוה — שעיקר הציון הוא ששם נזכר רק "מבית מקדשא לבית מדרשא", כמו בברכות: "מבית הכנסת לבית המדרש" בלבד, ודלא כבמו"ק שניתוסף גם "מבית המדרש לבית הכנסת", שמזה מוכח שמדובר אודות רוב בני"י שעוסקים גם בעניני העולם (כנ"ל ס"ט).
56 ועד"ז יש להקשות בדברי הגמרא

ומה גם שמלבד האיסור דגניבת דעת, יש איסור נוסף בדבר — שפוגעים כביכול בכבודם של אברהם ויצחק ומזכירים את החסרון שלהם כביכול ביחס למשה רבינו (וע"ד הדין⁵⁸ שאסור לומר "זכור מעשיך הראשונים")⁵⁹.

אך הענין הוא — שאי אפשר לילך למשה ללמוד תורה מפיו, ללא הקדמת הלימוד מפי האבות. ולכן צריכים לילך תחילה לאברהם, ואברהם נותן להם ממדריגתו, אלא שאח"כ אומר להם שאין זה מספיק עדיין, וצריכים לילך גם ליצחק, ועד"ז בנוגע ליצחק ויעקב. ורק לאחר שילמדו ומקבלים מהאבות אזי יכולים לילך וללמוד ממשה שקיבל התורה מפי הקב"ה.

טז. וכן הוא בעבודת האדם — שכדי שלימוד התורה יהי כדבעי צריכה להיות הקדמת עבודת האבות:

איתא בגמרא⁶⁰ "אבא בנימין אומר .. על תפלתי שתהא לפני מטתי", "נזהרתי שלא לעשות במלאכה ושלא לעסוק בתורה כשעמדתי ממטתי עד שאקרא ק"ש ואתפלל"⁶¹, והיינו, לפי⁶² שבשביל השגת לימוד התורה צריך להיות ענין של זיכוך תחילה, וזיכוך זה נעשה ע"י עבודת התפלה.

[ולהעיר שישנו ענין של זיכוך שנעשה ע"י אכילת מאכלים דקים, כפי שמצינו בשו"ת הרמב"ם⁶³ שהשיב לאנשי מדינה אחת שערערו עליו, שהשכל נעשה מברירות הדמים כו', וכן כתב האלשיך בפירוש הפסוק⁶⁴ "וימן להם המלך זרעונות", שמ"התנאים הנאותים אל למידת החכמה" הוא "אכילת ושתיית דברים טובים ודקים, כי המאכל הגס מקנה עביות וגסות במוח"⁶⁵.

ואם במאכלים גשמיים גופא יש חילוק בנוגע לזיכוך השכל — הרי מובן במכ"ש וק"ו גודל החילוק בענין הזיכוך בין קודם התפלה

60 (ברכות ה, ב.

61 פרש"י שם.

62 ראה גם לקו"ת ברכה צו, ב.

63 ראה גם שיחת ש"פ עקב, כ"ף מנ"א

תשי"ג סט"ו (תו"מ ח"ט ס"ע 117 ואילך).

ובהנסמן שם בהערה 85.

64 דניאל א, ה.

65 ראה גם לקו"ש ח"ג ע' 260. וש"נ.

58 ב"מ נח, ב (במשנה). וראה רמב"ם

הלי' תשובה ספ"ז. הלי' מכירה פי"ד הי"ג.

טושו"ע שם ס"ד. שו"ע אדה"ז שם סכ"ח.

59 בענין זה נזכרו גם דברי הגמרא

במסכת תענית. — ולהעיר מתענית ט, רע"ב:

"רב שימי בר אשי הוה אשי הוה שכיח קמי דרב פפא

הוה מקשי לי טובא .. שמעיי דאמר רחמנא

ליצלן מכיסופא דשימי, קביל עליי שתיקותא

ותו לא אקשי לי".

ולאחר התפלה, כיון שקודם התפלה נמצא האדם במעמד ומצב ד"נשמה באפו"⁶⁶, ורק לאחר התפלה מתפשטת הנשמה בכל הגוף בגלוי, ולכן, דוקא אחרי התפלה, ובפרט ברכת חונן הדעת (התחלת י"ב הברכות האמצעיות), יכולה להיות ההשגה בתורה כדבעי].

וכמו כן צריכה להיות הכנה לתפלה — ע"י נתינת צדקה, כדאייתא בגמרא⁶⁷ "הייב פרוטה לעני והדר מצלי, שנאמר⁶⁸ אני בצדק אחזה פניך". ונמצא, שסדר העבודה הוא צדקה תפלה ותורה. וזהו ענינם של ג' האבות אברהם יצחק ויעקב⁶⁹: אברהם, שעבודתו היתה בגמילות חסדים — קו החסד, צדקה. יצחק, שעבודתו היתה בחפירת בארות, העלאה מלמטה למעלה — קו הגבורה, תפלה. ויעקב — קו האמצעי, תורה. ובתורה גופא ישנם ב' מדריגות — דרגת התורה דיעקב, ודרגת התורה דמשה, כידוע שיעקב ומשה ענינם אחד, אלא שיעקב מלבר ומשה מלגאור⁷⁰.

והענין בזה:

בתורה גופא — ישנם ענינים שנקבעו לאומנם בכל יום בנוסח התפלה, כמו המימרא ד"תלמידי חכמים מרכיב שלום בעולם", שזהו חלק התפלה ששייך לתורה. אבל, עניני התורה שחוזרים ואומרים בכל יום, אינם עיקר הענין דלימוד התורה, כיון שלימוד התורה צריך להיות באופן ד"לאפשא לה"⁷¹.

ועוד זאת, שגם בהלימוד באופן ד"לאפשא לה" יש ב' מדריגות: (א) השגת התורה שבאה ע"י יגיעת האדם, (ב) ולאחרי זה ניתוסף גם מה שנותנים לו מלמעלה. וזהו שאמרו חז"ל³⁶ "יגיעת ומצאת תאמין" — דלכאורה, הרי מציאה באה בהיסח הדעת⁷², ומהי שייכותה לענין היגיעה? — כי, לאחרי שמתייגע עד מקום שיד שכלו מגעת, אזי נותנים לו מלמעלה שלא לפי ערך יגיעתו, באופן של מציאה⁷³.

(72) סנהדרין צז, א.
 (73) ראה גם מכתב כ"ה מנ"א שנה זו (אג"ק ח"י"ז ע' שי"א): "וכמבואר בהתועדות כאן, שלא נאמר השגת והבנת, שהרי בזה אין חידוש, אלא שהתורה מבטיחה שתהי' ההצלחה באופן של מציאה, שלכאורה אין מבינים איך זה אפשר להיות כ"כ למעלה מערך וק"ל".

(66) ישע"י ב, כב. וראה ברכות יד, א.
 לקו"ת פינחס עט, ד. ובכ"מ.
 (67) ב"ב יו"ד, א.
 (68) תהלים יז, טו.
 (69) ראה זח"א ר"פ ויצא (בס"ת). מג"ע אופן רנ (בסופר), ועה"ת ר"פ לך לך. ועוד.
 (70) ראה תקו"ז תי"ג (כט, א).
 (71) ראה זח"א יב, ב. תר"א מקץ לט, ד.

וזוהו גם החילוק שבין התורה דיעקב והתורה דמשה:

ענינו של יעקב הוא קן האמצעי, תורה. וזוהו גם מה ששימש אצל שם ועבר, כידוע⁷⁴ ש"שם" מורה על תושב"כ, שהרי "כל התורה היא שמותיו של הקב"ה"⁷⁵, ו"עבר" מורה על תושבע"פ, כי "עבר" הוא מלשון "בעבר הנהר"⁷⁶, ד"נהר" הוא בחי' בינה, ועבר הנהר הוא בחי' חכמה, ותושבע"פ שרשה מבחי' החכמה⁷⁷. ובזה ניתוסף גם ענין השימוש — ש"גדולה שימושה יותר מלימודה"⁷⁸, שעי"ז דוקא מכוונים לאמיתתה של הלכה (ולהעיר מהשייכות דהלכה לקו האמצעי — שהרי אמרו חז"ל⁷⁹ "והוי" עמו שהלכה כמותו", ושם הוי' מאיר בתפארת⁸⁰, קן האמצעי).

אמנם, לאחריו כל העילויים הנ"ל, הרי זה רק מדריגת השגת התורה שבאה ע"י היגיעה בלבד. ולמעלה מזה היא מדריגת השגת התורה שניתנת מלמעלה, שזוהי התורה דמשה שלמדה מפי הקב"ה.

יז. והנה, הטעם שלימוד התורה צריך להיות לאחריו הקדמת עבודת האבות אברהם יצחק ויעקב, הוא, לפי שכן הוא גם סדר המשכת התורה מלמעלה:

אמרו חז"ל⁸¹ שהתורה ניתנה "מפי הגבורה", וכמרומוז גם בכך שבמתן־תורה נאמר⁸² "וידבר אלקים", שם אלקים דייקא, מדת הגבורה — מדתו של יצחק — שזוהו ענין הצמצום.

אמנם, סיבת הצמצום הוא כדי שיוכל להיות ענין הגילוי — שזוהו מצד טבע הטוב להיטיב⁸³, מדת החסד, מדתו של אברהם, והו"ע האור שלפני הצמצום שהי' ממלא את כל המציאות⁸⁴ (ולמטה יותר הוא בחי' א"ק, שהו"ע הרצון הכללי לכללות ההשתלשלות).

ולאחרי הצמצום נעשה המשכת הקו, ובפרט קו האמצעי — מדתו של יעקב (שמצד זה נעשה "הלכה כמותו", כנ"ל).

74) ראה לקו"ת ואתחנן ה, א. אוה"ת	78) ברכות ז, סע"ב.
תולדות (כרך א) קמא, רע"ב. (כרך ד) תכא, רע"א.	79) סנהדרין צג, ב.
75) רמב"ן בהקדמתו עה"ת. יונת אלם	80) ראה תו"א נח יו"ד, ב (מכהאריז"ל ופרדס). ובכ"מ.
פכ"ט. ועד"ז זח"ב פז, א. ובכ"מ.	81) ראה מכות כד, רע"א. ועוד.
76) יהושע כד, ב. וראה תו"מ סה"מ	82) יתרו כ, א. ועוד.
חשון ע' רנג. וש"ג.	83) נסמן בלקו"ש חכ"ד ע' 334 בהערה.
77) ראה תו"א וארא נז, ד. ובכ"מ.	84) ע"ח שער הכללים בתחלתו. ועוד.

ולאחרי ג' בחינות הנ"ל — ניתנה התורה מפי הקב"ה ע"י משה רבינו⁸⁵.

וכיון שהמשכת התורה מלמעלה היא בסדר הנ"ל, לכן צריך להיות סדר זה גם בלימוד התורה, שלכל לראש צ"ל נתינת הצדקה (אברהם), עבודת התפלה (יצחק), ואח"כ באים ללימוד התורה, לימוד השיעורים הקבועים, והלימוד "לאפשא לה" ע"י יגיעת האדם (יעקב), ועד שבאים לדרגת התורה שניתנת מלמעלה (משה שלמדה מפי הקב"ה).

יח. וע"פ האמור שבדברי המד"ר הנ"ל מרומז סדר העבודה בלימוד התורה — יש לבאר גם בנוגע להציון של אדמו"ר הזקן למד"ר הנ"ל:

לאחרי שאדמו"ר הזקן כתב את ההלכה אודות "היוצא מביהכ"נ לביהמ"ד והולך ללמוד כו", ומציין לת"י ("מבית מקדשא לבית מדרשא" בלבד, כבברכות), שזהו החיוב לבעלי עסק, ומציין גם לגמרא סוף מסכת מו"ק, ששם ניתוסף גם "מבית המדרש לבית הכנסת", שזהו החיוב ליושבי אוהל שתורתם אומנותם — מוסיף ומציין גם למד"ר, שבו מרומז סדר ההכנה ללימוד התורה, כנ"ל⁸⁶.

*

יט. ובנוגע לפועל:

כיון שנמצאים אנו בזמן שבין ביהמ"ק הראשון לביהמ"ק השלישי שיבנה במהרה בימינו ע"י משיח צדקנו, אשר, כדברי כ"ק מו"ח אדמו"ר⁸⁷ צריכים לייקר כל רגע בזמן זה, שהרי תיכף "הגיעו שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ"⁸⁸, לפי שאז יהי' חירות מיצר הרע כו', ולא יהי' הענין ד"לפום צערא אגרא"⁸⁹ — צריך להשתדל ולהוסיף בכל הקשור לסדר העבודה שבסיום ב' מסכתות הנ"ל:

סדר העבודה שבסיום מסכת מו"ק, "היוצא מבית הכנסת לבית המדרש ומבית המדרש לבית הכנסת", בנוגע לאלו שתורתם אומנותם — שזהו אופן ההנהגה של בני הישיבות, וכן אלו שהיו בעלי-עסק, אבל כבר פרשו לגימלאות ("רעטייערד").

(87) ראה סה"ש תש"ב ע' 9. לקו"ד ח"א

(85) חסר קצת (המור"ל).

(86) חסר הביאור בנוגע להציון לירושלמי קלג, ב (נעתק ב"היום יום" ג מנ"א).

(88) קהלת יב, א. וראה שבת קנא, ב.

(המור"ל).

(89) אבות פ"ה מכ"א.

במדינה זו יהי' בכך משום דבר חידוש:
לכאורה, כיון שהוא כבר זקן ושבע ימים, אינו צריך להתייגע יותר;
עליו לישב במזרח, וצריכים לחלוק לו כבוד...

הנה על זה מחדשים "חידוש" — שמבלי הבט על מספר שנותיו, עליו לעסוק בלימוד התורה, כפס"ד הרמב"ם⁹⁰ שהחיוב דלימוד התורה הוא גם על "זקן גדול שתשש כחו", ולא עוד אלא שצריך להתייגע בלימוד התורה, כלשון הירושלמי (שמציין רבינו הזקן): "להתייגע מבתי כנסיות לבתי מדרשות", וכמו"כ להתייגע בעבודת התפלה, כפי שמביא רבינו הזקן בהתחלת אגה"ק⁹¹ "מארז"ל בספרי⁹² עד מיצוי הנפש".

ומה שטוענים שכבר פרשו לגימלאות — הרי אדרבה, היא הנותנת: כיון שעד עתה היו יכולים לפטור את עצמם בלימוד פרק אחד שחרית ופרק אחד ערבית, או אפילו בקריאת שמע ערבית ושחרית⁹³ [שהרי החיוב ד"תלמוד תורה" הוא מ"אלו דברים שאין להם שיעור"⁹⁴, גם למטה⁹⁵], כיון שהיו עסוקים בהוויות העולם — הרי עתה כשפרשו מעניני העסק, מוטל עליהם חוב גדול יותר להתייגע בלימוד התורה.

ועד"ז בנוגע לבעלי-עסק שמתנהגים ע"פ תורה, שזהו סדר העבודה שבסיום מסכת ברכות, "היוצא מבית הכנסת ונכנס לבית המדרש ועוסק בתורה", היינו, שהולכים לעסקיהם רק לאחר התפלה ולימוד שיעור בתורה — שצריכים להשתדל להוסיף בקביעת עתים לתורה (כולל גם מי שאינו יודע ללמוד ולעת-עתה לומד רק ב"סאָנדיי־סקול", כפי ששייך באמריקא גם אצל יהודי בן שבעים שנה).

כ. ועל זה נאמר "כל היוצא מביהכ"נ לביהמ"ד .. זוכה ומקבל פני השכינה":

מבואר בחסידות⁹⁶ בנוגע לכללות ענין השכר דלעתיד לבוא שנעשה על ידי מעשה המצוות עתה, שהחידוש דלעתיד לבוא הוא רק בענין הגילוי לגבי ההעלם וההסתר עתה, אבל הענין עצמו ישנו גם עתה, וכמשל אבן טובה ומרגלית הסגורה בתיבה שהיא בבעלותו ויש לו גם את

90) הלי' ת"ת פ"א ה"ח. וראה הלי' ת"ת
91) ס"א (קב, סע"ב).
92) ואתחנן ו, ה.
93) מנחות צט, ב. הלי' ת"ת לאדה"ז שם.
94) פאה רפ"א.
95) הלי' ת"ת לאדה"ז שם בק"א (קרוב לסופר). חידושי הצ"צ למשניות פאה שם.
96) ראה תו"מ ח"ב ע' 198, ובהנסמן שם בהערה יב.

המפתח, אלא שלעתיד לבוא תפתח התיבה ויוכל גם לראות את האבן הטובה.

ועד"ז בנדו"ד, שלעתיד לבוא, כאשר "יראה אל אלקים בציון", "ונגלה כבוד הוי' וראו כל בשר", יתגלה הענין דקבלת פני השכינה, אבל עצם הענין דקבלת פני השכינה נעשה עתה, ובפנימיות, מצד פנימיות הנשמה (שבה לא שייך ענין של גלות, כי אם ענין של העלם והסתר בלבד⁹⁷) — ישנו (בהעלם והסתר) עתה, בעת ההליכה מחיל אל חיל, מבית הכנסת לבית המדרש,

ועי"ז נמשך תוספת כח מ"פני השכינה", הפנימיות דלמעלה, "פנין הוי'" — "לבקשו פני"⁹⁸, פנימיות הנפש, להוסיף כח והצלחה בלימוד התורה ובקיום המצוות בהידור, ולעשות חלקו בעולם דירה לו ית' בתחתונים.

* * *

כא. הענין ד"ילכו מחיל אל חיל", "מבית הכנסת לבית המדרש" — ישנה גם בפרשת היום:

ידוע שבכל יום לומדים שיעור חומש עם פירוש רש"י, בפרשת השבוע שיקראו בתורה ביום השבת שלאח"ז: ביום ראשון — עד שני, ביום שני — עד שלישי, ביום שלישי — עד רביעי, וביום רביעי — עד חמישי.

והתחלת השיעור דיום רביעי כ"ף אב: "בעת ההיא (לסוף מ' יום נתרצה ו)אמר ה' אלי פסל לך שני לוחות אבנים ועלה אלי ההרה ועשית לך ארון עץ ואכתוב על הלוחות את הדברים אשר היו על הלוחות הראשונים וגו'⁹⁹."

כלומר: אע"פ שעד אז הי' מעמד ומצב שאפילו הלוחות הראשונות שכבר ניתנו, נשתברו, ועד שהקב"ה אמר "ועתה הניחה לי וגו'¹⁰⁰" — הנה ע"י תפלתו של משה רבינו במשך ארבעים יום, שבהמשך אליהם באו הארבעים יום האחרונים, מר"ח אלול עד יוהכ"פ, שבהם נתרצה

וש"ג).

98 תהלים כז, ח. וראה תו"מ סה"מ אלול ע' רפא ואילך. וש"ג.

99 עקב יו"ד, א (ובפרש"י).

100 תשא לב, יו"ד.

97) כמבואר בדרושי חסידות על הפסוק (ישעי' א, כז) "ציון במשפט תפדה ושבי' בצדקה", שענין השבי' שייך רק ביחס ללוחות הנפש, אבל לא על פנימיות הנפש, בחי' "ציון" (ראה תו"מ סה"מ אב ס"ע קמג ואילך.

הקב"ה ברצון שלם¹⁰¹ — נתן הקב"ה למשה לוחות שניות, שבהם ניתנו לא רק "חמשה חומשי תורה וספר יהושע בלבד"¹⁰², אלא גם "הלכות מדרש והגדות", באופן ד"כפלים לתושי"¹⁰³.

ונמצא, שתפלת משה עבור כלל ישראל פעלה שתנתן התורה לישראל ע"י משה רבינו באופן ד"כפלים לתושי" — שזהו תוכן ענין ההליכה "מבית הכנסת" (תפלת משה) "לבית המדרש" (נתינת לוחות שניות).

והיינו, שאף שמעלת התורה מצד עצמה היא גדולה ביותר, שהרי "תלמוד תורה כנגד כולם"⁹⁴, מ"מ, יש צורך בהיציאה "מבית הכנסת", עבודת התפלה, ובנדוד, תפלת משה רבינו, שעייז באים "לבית המדרש", שהו"ע נתינת התורה באופן ד"כפלים לתושי".

כב. ועוד ענין בזה:

במסכת יומא (בב' מקומות)¹⁰⁴ שואלת הגמרא על מ"ש בפ' עקב "ועשית לך ארון עץ", בלשון יחיד, היינו, שמשה רבינו בעצמו עשה הארון — ממ"ש במעשה המשכן "ועשו ארון עצי שטים"¹⁰⁵, בלשון רבים, היינו, שעשיית הארון היתה ע"י החכמי לב, בראשות בצלאל ואהליאב, בשם כל ישראל?

ואיתא בתוס'¹⁰⁶: "אע"פ שהי' ארון אחר¹⁰⁷ [שהרי בפרשתנו מדובר אודות הציווי על עשיית הארון שנאמר למשה קודם עלותו ההרה לקבל לוחות שניות (בר"ח אלול), ואילו הציווי על עשיית הארון במלאכת המשכן הי' לאתר יוהכ"פ ברדתו מן ההר (וכמ"ש בפרש"י כאן: "לא זה הוא הארון שעשה בצלאל, שהרי משכן לא נתעסקו בו עד לאחר יום הכפורים, כי ברדתו מן ההר צוה להם על מלאכת המשכן"), וא"כ, מהי הסתירה בין שני הפסוקים שמדברים בשני ארונות], מסתמא כמו שהי' זה כך הי' זה", והיינו, שסברת הש"ס, שב' הארונות נעשו באופן שוה, חזקה כ"כ, עד שהיא עדיפא מקרא¹⁰⁸, שלכן אפשר להקשות משני הפסוקים כאילו נאמרו באותו ארון.

ובתירוץ הגמרא על זה שכאן נאמר "ועשית לך ארון עץ", בלשון

101 פרש"י תשא לג, יא. עקב ט, יח. 106 ד"ה ברוך — חולין צב, א.
 102 נדרים כב, ב. 107 ראה גם תוד"ה כל זמן — עירובין.
 103 איוב יא, ו. וראה שמו"ר רפ"ו. 108 ראה תוד"ה איבעית אימא קרא —
 104 ג, ב. עב, ב. שבועות כב, סע"ב.
 105 תרומה כה, יו"ד.

יחיד, ושם נאמר "ועשו ארון עצי שטים", בלשון רבים — שני אופנים: אחד ע"פ נגלה, ואחד ע"פ פנימיות התורה (שהרי גם בגמרא מצינו בכ"מ ענינים ע"פ פנימיות התורה, כמעט בגלוי), כדלקמן.

כג. אופן הא' — "מכאן לתלמיד חכם שבני עירו מצווין לעשות לו מלאכתו" (שהארון בתחילה הטיל הכתוב המלאכה על משה, ואח"כ הטילו על הציבור)¹⁰⁹.

ואופן הב' — "כאן בזמן שישראל עושין רצונו של מקום (נקראת העבודה על שמים), כאן בזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום"¹¹⁰.
ובכן:

אופן הא' הוא ע"פ נגלה — שאף שבכתוב נאמר "ועשית", "הטיל הכתוב המלאכה על משה", מ"מ, בפועל ממש נעשה הדבר ע"י הציבור, "כיון שנתמנה אדם פרנס על הציבור אסור בעשיית מלאכה"¹¹¹.

אבל אופן הב' — אינו מובן לגמרי:

א) עשיית הארון — הן הארון הראשון והן הארון השני — הו"ע שהי' בעבר, לפני אלפי שנים, כאשר בני"י היו במדבר, וא"כ, הול"ל כאן כשעשו ישראל רצונו של מקום כו'; ואיך שייך לומר "כאן בזמן שישראל עושין רצונו של מקום, כאן בזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום", שזהו סגנון של תנאי בנוגע לזמן ההוה, שכאשר ישראל עושין רצונו של מקום אזי עשיית הארון היא באופן ד"ועשו", ע"י כל ישראל, וכאשר אין ישראל עושין רצונו של מקום אזי עשיית הארון היא באופן ד"ועשית", ע"י משה רבינו לבדו — בה בשעה שעשיית הארון אינה ענין שבהוה, אלא ענין שאירע לפני זמן רב?

ב) בכמה מקומות במדרשי חז"ל, משמע, שבמשך כל אותם החדשים — מאז שמשה רבינו פעל ע"י תפלתו שיתרצה הקב"ה לסלוח לבני"י על עון העגל, שאז אמר הקב"ה למשה "פסל לך שני לוחות אבנים כראשונים גו' ועשית לך ארון עץ", ועד לאחרי גמר עשיית המשכן — היו בני"י במעמד ומצב ד"עושין רצונו של מקום".

ועפ"ז מבואר¹¹² כיצד יתכן שמספר בני"י הי' בשוה בב' המנינים

(111) קידושין ע, א. רמב"ם הלי' סנהדרין

(109) יומא עב, ב (ובפרש"י).

(110) שם ג, ב (ובפרש"י. וראה גם פי' עץ

(112) ראה גם רמב"ן במדבר ב, ד.

יוסף לעין יעקב שם).

שלפני עשיית המשכן ושל אחרי עשיית המשכן¹¹³, באופן ש"לא נפקד ממנו איש"¹¹⁴ — כיון שהיו במעמד ומצב ד"עושיין רצונו של מקום".
וא"כ, מהו פירוש דברי הגמרא שמ"ש "ועשית לך ארון עץ" הוא בגלל "שאיין ישראל עושיין רצונו של מקום"?

כד. ועכצ"ל, שהכוונה היא לפנימיות הענין:

ובהקדם מ"ש רבינו הזקן בתניא¹¹⁵, בפירוש הכתוב¹¹⁶ "לעולם הוי' דברך נצב בשמים", שדבר הוי' נצב לעולם בכל הנבראים להוותם ולהחיותם מאין ואפס בכל רגע ורגע, וכמ"ש¹¹⁷ "המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית".

וכמו"כ בנוגע לארון — שעשייתו מתחדשת מאין ואפס בכל רגע ורגע.

והענין בזה:

הארון — קיים בשלימותו תמיד, כדאיתא בגמרא¹¹⁸ שהארון הוא מהחמשה דברים שנגנזו, שעליהם לא היתה שליטה לאויב¹¹⁹, ויתגלו לעתיד לברא, בביאת משיח צדקנו, בבית המקדש השלישי.

ובפרט ע"פ המובא בפירוש רש"י⁹⁹ (מדרשי חז"ל¹²⁰) שהארון שעליו נאמר "ועשית לך ארון עץ" — "זהו שהי' יוצא עמהם למלחמה", ובפנימיות הדברים, הרי עיקר הצורך בזה הוא בזמן הגלות, שאז נמצאים במצב של מלחמה עם החושך הכפול ומכופל כו'.

וארון זה — באיזה מקום שהוא גנוז שם — מתחדש מאין ואפס בכל רגע.

ובענין זה יש עליות וירידות:

"בזמן שישראל עושיין רצונו של מקום" — יש לכל בני חלק בעשיית הארון בגלוי, כמ"ש "ועשו ארון עצי שטים";

אבל "בזמן שאיין ישראל עושיין רצונו של מקום" — הנה עז"נ "ועשית לך ארון עץ", שזהו ע"ד מ"ש¹²¹ "וצדיק באמונתו יחיי", אל תקרי

(113) ראה פרש"י תשא ל, טז.

(118) יומא נב, ב.

(114) מטות לא, מט.

(119) ראה גם סוטה ט, סע"א.

(115) שעהייה"א פ"א.

(120) ראה לקו"ש חיד"ע ע' 30 הערה 3.

(116) תהלים קיט, פט.

וש"נ.

(117) נוסח התפלה — ברכת "יוצר".

(121) חבקוק ב, ד.

יחי' אלא יחי'¹²², והיינו, שעשיית הארון היא ע"י משה רבינו, ועל ידו נמשך גם לכל בני" — כמבואר בתניא¹²³ ש"כל נפש ונפש מבית ישראל יש בה מבחי' משרע"ה (אפתשטותא דמשה¹²⁴), כי הוא משבעה רועים .. ונקרא רעיא מהימנא כו", שמפרנס את כל אחד ואחת מבני", וממשיך להם הרהור תשובה כו' עד שיחזרו להיות במעמד ומצב ד"עושיין רצונו של מקום" — שע"י פעולתו בעשיית הארון, יש גם להם חלק בכך שמקימים את הארון ומכניסים לתוכו לוחות האבנים, אותיות החקיקה דתושב"כ, שבהם (בין השיטין) כלולים כל עניני התורה כולה, שכולם ניתנו למשה מסיני (אפילו מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש¹²⁵), כדרשת חז"ל במסכת ברכות¹²⁶ על הפסוק¹²⁷ "ואתנה לך את התורה והמצוה אשר כתבתי להורותם".

כה. ובענין זה יש לימוד נפלא שלמדים מהשיעור היומי:

בסוף הארבעים יום האמצעיים, קודם שהתחילו הארבעים יום האחרונים שהיו ברצון¹⁰¹ — עדיין לא היו בני" במעמד ומצב ד"עושיין רצונו של מקום", שלכן "הטיל הכתוב המלאכה על משה" באמרו "ועשית לך ארון עץ".

ואעפ"כ, גם אז נתחייב כאו"א מישראל לעשות מלאכתו של משה רבינו — שלכן נאמר "ועשו ארון עצי שטים" ("מכאן לתלמיד חכם שבני עירו מצווין לעשות לו מלאכתו") — אע"פ שמצד עצמו אינו שייך למדריגה זו.

יכול יהודי לטעון שכיון שציווי זה נאמר למשה רבינו — "ועשית", הרי זה שייך ליחידי סגולה, מובחרים שבעם, שנקראים בגמרא¹²⁸ בשם "משה".

ולכן אומרים שחיוב זה מוטל על כל אחד מישראל, כי, תלמיד חכם, פרנס על הציבור, אינו עושה מלאכות בעצמו, כי אם, כל ששים ריבוא מישראל "מצווין לעשות לו מלאכתו", אלא, שצריכים לכוין אליו, אם אינם עדיין בדרגא ד"עושיין רצונו של מקום".

(122) ה, א. וראה ירושלמי שקלים פ"ו

סה"א.

(127) משפטים כד, יב.

(128) שבת קא, ב. וראה תו"א יתרו סח,

(122) ראה לקו"ד ח"א קמא, ב.

(123) רפמ"ב.

(124) תקו"ז תס"ט (קיב, רע"א. קיד,

רע"א).

(125) ראה לקו"ש ח"ט ע' 252. וש"נ.

ג.

כו. ובפרטיות יותר:

כאשר בני" נצטוו על עשיית המשכן — לאחרי הכפרה באופן ד"סלחתי כדברך¹²⁹ ונתינת לוחות שניות, בהיותם במעמד ומצב ד"אוכלי המן", ומים היו להם מבארה של מרים, וענני הכבוד היו מסבכים אותם — אזי עמדו כל בני" בדרגא כזו שהיו יכולים לקיים הציווי "ועשו ארון עצי שטים", היינו, לעשות ארון גשמי שבו יהיו רואים אלקות במוחש, בעיני בשר, שכן, אע"פ שיש לו מדה והגבלה, "אמתיים וחצי ארכו ואמה וחצי רחבו ואמה וחצי קומתו"¹⁰⁵, אעפ"כ, "מקום ארון אינו מן המדה"¹³⁰.

אבל בעת הציווי על עשיית הארון בפ' עקב — קודם שאמר הקב"ה "סלחתי כדברך", וקודם קבלת לוחות שניות בפועל ובגלוי, כאשר הי' רק מוסכם ברצון העליון להיות "פסל לך שני לוחות אבנים כראשונים .. ואכתוב גו'" באופן ד"כפלים לתושי" — עדיין לא נתגלתה אצל בני" היכולת לפעול בדבר גשמי שיהי' "למעלה מן המדה", ולכן נאמר למשה "ועשית לך ארון עץ", בלשון יחיד.

וזהו גם הדיוק שהארון שאודותיו נאמר "ועשית לך ארון עץ", בלשון יחיד, "זהו שהי' יוצא עמהם למלחמה" — כי: כאשר נמצאים במעמד ומצב של מלחמה מצד "רוח הטומאה" שבעולם הזה, וכמובא בתניאי¹³¹ ש"כל מעשה עוה"ז קשים ורעים והרשעים גוברים בו", שלכן צריכים לעמוד במלחמה תמידית בכל יום ויום — אזי לא כל אחד יכול להיות בדרגא כזו שיוכל לעשות ארון שבו יהי' נראה בגשם ובעיני בשר ש"מקום ארון אינו מן המדה".

אמנם, אע"פ שהציווי "ועשית לך ארון עץ" נאמר בלשון יחיד, אין זה רק עבור היחיד בתור יחיד, אלא מצד היותו "פרנס" ו"רעיא מהימנא" על הציבור, הרי על ידו יגיע סוכ"ס הארון לכל אלו שנמצאים עדיין במלחמה, כדי שע"ז ינצחו במלחמה בהצלחה יותר ובהקדם יותר, שהרי יקר כל רגע שיכולים לנצל עבור ענינים של בנין, במקום לנצלו עבור ענינים של מלחמה.

כז. וזוהי גם ההוראה בנוגע לזמן הגלות, שבכללות הרי זה זמן המלחמה:

בשטח העולם גופא יש מקומות שיש יותר עניני תומ"צ, אבל יש

(130) יומא כא, סע"א. וש"נ.

(131) פ"ו. פכ"ד.

(129) שלח יד, כ. וראה פרש"י שבהערה

101. ועוד.

מקומות שעניני התומ"צ הם בהגבלה, ועל כל צעד ושעל יש צורך במלחמה עם האויר הקר.

צריכים איפוא לדעת כל אלו שנמצאים במקומות כאלו, שאף שבמקומם יש רק מיעוט שומרי תומ"צ, הרי יחד עמהם נמצא ה"ארון" — עניני אלקות כפי שהם בענינים הגשמיים — שניתן ע"י משה רבינו, המקבל הראשון של התורה, ועד לאתפשטותא דמשה שבכל דרא ודרא¹²⁴ שבדורנו הוא כ"ק מו"ח אדמו"ר,

והוא הולך עמהם — עם הארון שבו מונחים שני לוחות הברית, לוחות האחרונות שהם באופן ד"כפלים לתושי"י¹⁰³ — ב"מדבר הגדול והנורא נחש שרף ועקרב גו"י¹³² (שהרי לפי שעה נמצאים במקום זה רק מתי־מספר יהודים שומרי תומ"צ), והולך לפניהם דוקא, כדי להרוג את הנחשים והעקרבים¹³³, והם צריכים רק להאחז ("אָנהאַלטן") בהארון ולילך אחריו בדרך התורה והמצוה, ואז בטוחים הם שינצחו במלחמה.

ואז, הנה ע"י "ועשית לך ארון עץ", לשון יחיד, פועל הוא לא רק על עצמו ומשפחתו, אלא גם על כל הסביבה, על כל היהודים שנמצאים עמו בבית־הכנסת שבו מתפלל ובבית־המדרש שבו לומד, ועל כל אלו שנמצאים עמו בבתי־מסחר שבו עוסק במסחר ע"פ תורה — שגם הם יהיו בדרגא כזו שיוכלו לקיים הציווי "ועשו ארון עצי שטים",

והיינו, שאע"פ שלכאורה הרי זה עץ פשוט, כמו העץ שישנו אצל עובדי־גילולים, הנה כאשר מתבוננים, רואים, שמ"עץ" זה נעשה אלקות, וע"י "ארון עץ" זה נמשכים במדינה זו ובעיר זו כל עשרת הדברות — החל מ"אנכי הוי' אלקיך" ו"לא יהי' לך אלהים אחרים"¹³⁴, שהו"ע ההתקשרות עם הקב"ה באופן ד"אין עוד מלבדו"¹³⁵, שע"ז נפעל גם בהנהגה שבין אדם לחבירו שתהי' באופן ד"לא תחמוד" ו"לא תתאוה"¹³⁶, שתהי' כללות ההנהגה ע"פ הצדק והיושר אפילו לעיני בשר.

כת. וזהו הקשר דשיעור חומש היומי, "פסל לך גו", עם הסיום ד"היוצא מבית הכנסת ונכנס לבית המדרש ועוסק בתורה":

סדר העבודה הוא — שצריכה להיות הקדמת ענין התפלה ("בית הכנסת"), וע"ז פועלים הענין ד"פסל לך גו" ועשית לך ארון עץ" (העסק בתורה בבית המדרש),

135) שם ד, לה.

136) שם ה, יח.

132) פרשתנו ח, טו.

133) פרש"י בעלותך יו"ד, לד.

134) ואתחנן ה, ויז.

לכל לראש — "ועשית" לשון יחיד, דקאי על המנהיגים, אלו שיושבים בד' אמות של תורה ותפלה, שגם בהגשם למטה מעשרה טפחים ("ארון עץ") רואים הם עניני אלקות, שזהו כללות הענין ד"בכל דרכיך דעהו"²¹,

ואח"כ הרי הם ממשיכים זאת לכל בניי — ע"י שבט זבולון, אלו שעוסקים בהפצת היהדות התורה והמצוה, ובאופן שהולך ומרחיב, עד ל"מדבר העמים"¹³⁷, במדינות שרק לפני זמן לא ארוך הגיעו לשם בשליחתו של הקב"ה — שגם שם יקויים הציווי "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם"¹³⁸, בתוך כל אחד ואחד מישראל¹³⁹.

* * *

כט. דובר בהתוועדות די"ב תמוז¹⁴⁰ אודות הענין ד"ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה"¹⁴¹, שאע"פ שישנם ההגבלות ד"ימה וקדמה וגו'", הנה בזה גופא צריך להיות "ופרצת", פריצת המדידות וההגבלות, ועד שע"ז זוכים ל"נחלה בלי מצרים"¹⁴².

כאשר מדובר אודות מוסדות חינוך על טהרת הקודש, צריך להיות אמנם בנין של ד' כתלים, גג מלמעלה ורצפה מלמטה, אבל, כאשר מישוהו בא ואומר שצריך להתנהג במדידה והגבלה, בגלל העדר האמצעים כו', אזי אומרים לו, שצריך להיות "ופרצת"! יש לפרוץ את כל המדידות וההגבלות, ולא רק בנוגע לחיזוק וביסוס הדברים הקיימים, אלא גם ע"י הקמת דברים חדשים, שעל ידם יתוסף ב"נר מצוה ותורה אור"¹⁴³, ועד למאור שבתורה¹⁴⁴.

וע"ד שמצינו בגמרא¹⁴⁵ לגבי ארץ ישראל, שנקראת "ארץ הצבי"¹⁴⁶, "מה צבי זה אין עורו מחזיק את בשרו, אף ארץ ישראל בזמן שיושבין עלי' רווחא כו'", היינו, שכאשר ההנהגה היא באופן של "ופרצת", אזי מכיל השטח הגשמי כמה פעמים ככה (כשם שהעור מכיל כמות של בשר

144) ראה פתיחתא דאיכ"ר ב ובפי' יפה

ענף שם. ירושלמי חגיגה פ"א ה"ז ובפי'

קה"ע שם. המשך תער"ב ח"ג ע' א'שכב.

סה"מ תרפ"ט ע' 176. וש"נ.

145) גיטין נז, א. וראה גם כתובות קיב,

א.

146) דניאל יא, טדמא.

137) יחזקאל כ, לה.

138) תרומה כה, ת.

139) ראה אלשיך עה"פ. שלה"ה סט, א.

ועוד.

140) ס"ב ואילך (לעיל ס"ע 142 ואילך).

141) ויצא כח, יד.

142) שבת קיח, סע"א.

143) משלי, ו, כג.

גדולה יותר ממנו), אף שמצד המדידה וההגבלה אין לזה מקום בהבנה והשגה.

ועד"ז מובן בנוגע לבנ"י שעליהם נאמר¹⁴⁷ "כי תהיו אתם ארץ חפץ", שזהו גם ענינו של "צבי", מלשון "צבי וחמיד ורגיג"¹⁴⁸ — שכאשר מרבים בבשר, אזי בדרך ממילא ניתוסף גם בהעור באופן שלמעלה מן ההגדרות.

ל. ובפרטיות יותר:

החילוק בין בשר ועור כפשוטם הוא — שבשר הוא ענין פנימי, ועור הוא ענין חיצוני.

והנה, כאשר מדובר אודות מוסדות חינוך על טהרת הקודש, הרי גם ה"בשר" וגם ה"עור" שניהם קודש.

וכמו"כ בנוגע לב' הענינים דישכר וזבולון, הרי הן ישכר שיושב על התורה ועל העבודה ואינו עוסק בפרקמטיא, והן זבולון שעוסק בפרקמטיא ורק קובע עתים לתורה, שניהם "שבטי י"ה"¹⁴⁹.

אמנם, זבולון צריך לידע שהוא בבחינת "עור", שאף שיש צורך בו בשביל להגן על הבשר, "למחסה ולמסתור מזרם וממטר"¹⁵⁰, מ"מ, העיקר הוא פנימיות הענין שהוא ה"בשר", שזהו"ע לימוד התורה, כמ"ש¹⁵¹ "לכו לחמו בלחמי", ו"אכלו בשרא שמינא בי רבא"¹⁵², שזהו ענינו של ישכר.

והסדר בזה — לאו דוקא באופן שתחילה צריכים לעסוק בה"עור", ואח"כ יכניסו בו "בשר", אלא יכול להיות גם סדר הפוך, ואדרבה, בענין זה הוא החידוש של בני ישראל, ארץ ישראל ותורת ישראל — היפך סדר העולם¹⁵³:

סדר העולם הוא — שאי אפשר להתעסק בהוצאה לפני שישנה ההכנסה שעל ידו יוכל לכסות את ההוצאה; אבל הסדר בתורה הוא להיפך — כדאיתא בגמרא¹⁵⁴ "אמר הקב"ה לישראל, בני, לוו עלי .. ואני פורע", "כל מזונותיו של אדם קצובים לו .. חוץ מהוצאת שבתות והוצאת י"ט והוצאת בניו לתלמוד תורה .. אם הוסיף מוסיפין לו".

(151) משלי ט, ה. וראה ברכות נו, סע"א. ועוד.

(152) ב"ב כב, א ובפרש"י.

(153) בהבא לקמן — ראה גם תו"מ ח"ג ע' 204 ואילך.

(154) ביצה טו, סע"ב ואילך.

(147) מלאכי ג, יב. וראה כש"ט (הוצאת תשנ"ט) בהוספות סנ"ז. וש"נ (נעתק ב"היום יום" זו אייר).

(148) נוסח "אקדמות" לחג השבועות.

(149) תהלים קכב, ד.

(150) ישע"י ד, ו.

והיינו, שבכל הענינים הקשורים עם חינוך ומוסדות חינוך על טהרת הקודש — "הוצאת בניו לתלמוד תורה", וקשור גם עם "הוצאת שבת", שהרי ת"ח איקרי שבת¹⁵⁵ — הסדר הוא, שתחילה ניתוסף ב"בשר", בפנימיות הענינים, ובדרך ממילא הנה מבלי הבט על הכמות שיש בהעור כדי להכיל, ניתוסף גם בה"עור", כיון ש"אני פורע", אם זה רק באופן ד"לוו עלי".

וסדר זה הוא גם למטה מטה, אפילו בחושך הכפול של זמן הגלות — שכדי לפעול "ופרצת" בגשמיות באופן הכי גדול, צריך להיות תחילה "ופרצת" בפנימיות הענינים, דהיינו, בלימוד התורה, ובאופן ש"גדול תלמוד שמביא לידי מעשה"¹⁵⁶, שזהו הטעם ש"תלמוד תורה כנגד כולם" (כמ"ש הרמב"ם¹⁵⁷), וכאשר ישנו הענין ד"ופרצת" בה"בשר", "אכלו בשרא שמינא בי רבא", ועאכו"כ בלימוד פנימיות התורה, שזהו החיות שב"בשר" — אזי בדרך ממילא יפעלו הענין ד"ופרצת" גם בגשמיות, כדרכו של "צבי", שישנו גם אצל בני".

ועפ"ז מובן, שכאשר מדובר אודות "ופרצת", אין להמתין ולעכב את ההוספה בפנימיות הענינים, בלימוד התורה וב"העמידו תלמידים"¹⁵⁸, עד שיהי "ופרצת" בחשבון הבנק...

אלא הסדר אצל בני" הוא — שמתחילים ב"ופרצת" בנוגע לריבוי תלמידים בכמות, ו"ופרצת" בנוגע לריבוי תלמידים באיכות, ועי"ז פועלים פריצה ("דורכברעכן") שיומשך להיות "ופרצת" גם בגשמיות, וכאמור, באופן ד"לוו עלי . . ואני פורע", "מידו המלאה הפתוחה הקדושה והרחבה"¹⁵⁹, וכפי שכ"ק מו"ח אדמו"ר הי' אומר מזמן לזמן¹⁶⁰: "הגדושה" (בגימ"ל), היינו, שלא מספיק כפי שהיא "מלאה" "פתוחה" ו"רחבה", אלא גם כפי שהיא "גדושה", למעלה מן המדה — שזהו ע"ד הענין ד"ופרצת".

— לשון זה ("מידו המלאה כו") נאמר בברכת המזון, דהיינו, בנוגע להשפעות בגשמיות. אבל, אצל בני" הסדר הוא שקודם ההליכה לעסוק בצרכיו ועניניו הגשמיים, הולך יהודי "מבית הכנסת לבית המדרש", שכן, כדי לפעול ההמשכה "מידו . . הגדושה" בענינים גשמיים

(158) אבות פ"א מ"א.

(159) נוסח ברכה שלישית דברכת המזון.

(160) ראה גם תו"מ ח"ג ס"ע 249. וש"נ.

(155) ראה זח"ג כט, א. ועוד. וראה גם

ברכות מז, סע"ב. ועוד.

(156) קידושין מ, ב. וש"נ.

(157) הלי' ת"ת פ"ג ה"ג.

כפשוטם, הרי זה תלוי בכך שפועל "ופרצת" בעבודתו בלימוד התורה וקיום המצוות, שעל זה אמרו¹⁶¹ "הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים", ועי"ז פועל אצל הקב"ה להיות "אני פורע", "מידו .. הגדושה", כפי שהוא יכול, שהרי הממנו יבצר!?

ובפשטות — שמתבטלים כל ההעלמות וההסתרים, ונעשית הרחבה באופן של "ופרצת", לא רק לשלם את ההלוואות שבעבר, אלא לפעול "ופרצת" גם לגבי ה"ופרצת" שלפנ"ז, דכיון שב"ופרצת" הראשון זכרו עדיין שיש "ימה וקדמה וצפונה ונגבה", אין זה מספיק עדיין, ועד שבאים ל"נחלה בלי מצרים", ללא קצוות לגמרי, ועד למרחב העצמי.

לא. (וסיים כ"ק אדמו"ר שליט"א:)

במדינה זו אוהבים שמדברים "צום פוינט"...

ובכן: נקודת הענין היא — שכל אחד צריך לקבל על עצמו את הענין ד"ופרצת" בעבודתו בלימוד התורה ובקיום המצוות, אע"פ שנדמה לו שאין לו מספיק זמן ללמוד בריבוי כ"כ, ואין לו ממון ליתן צדקה בריבוי כ"כ, ועד"ז בנוגע להידור בקיום שאר המצוות,

ואז, "לוו עלי .. ואני פורע" — שהקב"ה ממציא לו זמן, ממון וכחות, שיוכל לפרוע את הלוואותיו מן העבר, ולהעמיד את עצמו באופן חדש מכאן ולהבא.

ומן הפרט אל הכלל — שגם בענינים הכלליים ובהמוסדות הכלליים תהי' ההנהגה באופן של "ופרצת" בנוגע לפנימיות הענינים, ועי"ז יפעלו הענין ד"ופרצת" עד למטה מטה, ועד למרחב העצמי, בגשמיות וברוחניות גם יחד¹⁶².

[כ"ק אדמו"ר שליט"א צוה לנגן הניגון הספרדי "מפי אל יבורך ישראל", ואח"כ צוה לנגן הניגון "אני מאמין"].

* * *

עבור המדינה כולה, ועבור כל המשפחה, ושיפעל שם "ופרצת".

(כשמזגו לו בכוסית קטנה, אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א בבת־שחוק:) זהו "ימה וקדמה" קטן. תנו לו "כוס" שיוכל לפעול "ופרצת" גדול!

161) ברכות לג, ב. וש"נ. הובא בפרש"י עה"ת פרשתנו (עקב) יו"ד, יב.

162) כ"ק אדמו"ר שליט"א, אמר, שישנו כאן משהו משבט וכולון שצריך לפעול אצלו "ופרצת", ופנה לא' האורחים, באמרו, שיש לו עבודה קשה עם התלמוד־תורה ושיבה־כטנה שבמקומו, והורה לו לומר "לחיים"

לב. דובר פעם¹⁶³ שיום עשרים באב הוא ארבעים יום לפני ראש השנה, ולכן מציינו מקובלים שמתחילים את ההכנות לראש השנה מעשרים באב¹⁶⁴ — ע"ד "ארבעים יום קודם יצירת הולד"¹⁶⁵, ועד"ז בנוגע ל"יצירת הולד" דשנה החדשה, שההכנה לזה מתחילה ארבעים יום קודם לזה.

לג. בהמשך להמדובר לעיל אודות "ופרצת", הנה כאשר מדברים על זה עם בעלי־עסקים, שואלים הם, שלכאורה הרי זו סתירה מיני' ובי': מחד גיסא — הרי הוא סוחר שצריך לעסוק במסחר ע"פ תורה, תוך כדי זהירות מכו"כ ענינים, וביחד עם זה, דורשים ממנו שכאשר מדובר אודות ישיבה על טהרת הקודש לנערים או בית לימוד על טהרת הקודש לנערות — ישכח על כל החשבונות, ולא ישאל מה מצבו הכספי ב"מזומן", ומה עם ההבטחות שקיבל על עצמו וכו', אלא יתנהג באופן של "ופרצת"?!

על כך אומרים לו: הן אמת שההנהגה ד"נחלה בלי מצרים" תהי' רק לעתיד לבוא, אבל, הענין ד"ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה" — שמבחינן ("ער קלייבט זיך פּאַנאַנדער") בין "ימה" ל"קדמה" ובין "צפונה" ל"נגבה", אלא שבזה גופא הנהגתו היא באופן ד"ופרצת" — יכולים לדרוש גם בזמן הזה.

לד. וע"ד שמציינו לעתיד לבוא שני ענינים הפכיים:

כתיב¹⁶⁶ "פרזות תשב ירושלים", היינו, שהסדר שצריך להיות ב"ירושלים", יראה שלם¹⁶⁷, הוא באופן ד"פרזות", עיר ללא הגבלה של חומה. וביחד עם זה, כתיב¹⁶⁸ "ואני אהי' לה נאום ה' חומת אש סביב". ולכאורה, כיון ש"אני אהי' לה .. חומת אש סביב", היינו, שסביב ירושלים תהי' חומה המגבילה — א"כ, כיצד יתקיים "פרזות תשב ירושלים", ללא הגבלה, בה בשעה שיש מסביב חומה?!

סלאַטקי, ירושלים תשכ"ג) מע' מנהגים).
 (165) סוטה ב, א. וש"נ. וראה ברכות ט, א.

(166) זכר' ב, ח.

(167) ראה תוד"ה הר — תענית טז, א (מב"ר פניו, יו"ד).

(168) שם, ט.

(163) שיחת כ"ף מנ"א תשט"ו סכ"ד ואילך (תו"מ חי"ד ע' 264 ואילך). וראה גם שיחת ש"פ עקב, כ"ף מנ"א דאשתקד ס"י (תו"מ ח"כ ע' 215). וש"נ.

(164) ראה מנהגי הק"ק בית א"ל יכבץ (נדפסו בהקדמת ספר דברי שלום (להרא"ש מזרחי) סימן סד. בס' יד אליהו (להרב

ענין זה נתבאר בארוכה בדרושי חסידות¹⁶⁹, ונקודת הענין בקיצור — בהקדם דיוק נוסף בפסוק "ואני אהי' לה נאום ה' חומת אש סביב":
 בכל הנבואות מצינו הלשון "נאום ה'" וכיו"ב בתחילת הענין או בסיומו וחותרמו. ובנדו"ד, שתוכן הנבואה הוא "אני אהי' לה חומת אש" — הרי התיבות "נאום ה'" הוצרכו להיות בתחלת הפסוק או בסוף הפסוק, ולמה נאמרו באמצע הפסוק: "ואני אהי' לה נאום ה' חומת אש סביב"?

והביאור בזה — "שנאום הוי' בעצמו הוא יהי' חומת אש סביב"¹⁷⁰:

"נאום הוי'" — קאי על התורה, שהיא דבר אלקים, והיינו, תורה שבכתב, שבה נאמר "וידבר ה'" "ויאמר ה'", וכן תורה שבעל־פה, כולל גם כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש, שהכל נאמר למשה מסיני¹²⁵ מפי ה'. ו"נאום ה'" — התורה — הוא יהי' "חומת אש סביב".

ומובן, שכאשר "נאום ה'", התורה, נעשה "חומת אש סביב" — אזי נעשה בגשמיות "פרזות תשב ירושלים", שירושלים תתפשט בכל ארץ ישראל, וארץ ישראל תתפשט בכל הארצות¹⁷¹.

לה. ועד"ז בכל עניני תורה ומצוות:

כאשר יהודי מודד ומגביל את עצמו בהנהגה ע"פ השו"ע, היינו, שאינו בעה"ב על עצמו לעשות כרצונו, אלא בכל דבר הוא מדוד ומוגבל ב"חומת אש סביב", שזהו "נאום ה'", דבר ה' שנאמר בתושב"כ ובתושבע"פ — אזי פועל בכל עניניו הגשמיים שיהיו באופן ד"פרזות תשב ירושלים", היינו, ששלימות היראה פועלת אצלו מצב של "פרזות", העדר ההגבלה, בעניניו הגשמיים.

ועד"ז בנוגע לכל מוסדות החינוך על טהרת הקודש,

— שזהו ה"מקדש מעט"¹⁷², ואמרו רז"ל¹⁷³ "אינן העולם מתקיים אלא בשביל הבל תינוקות של בית רבן", "אל תגעו במשיח¹⁷⁴ אלו תינוקות של בית רבן", שהם ה"משיח" שבכל דור, והם פועלים ביאת המשח בכל דור ודור —

169) ראה סה"מ תרע"ח ע' מו ואילך. שבת ור"ח. יל"ש ישעי' רמז תקג.
 תרצ"ט ס"ע 72 ואילך. 172) יחזקאל יא, טז. וראה מגילה כט, א.
 170) אוה"ת בשלה ע' תרפא. 173) שבת קיט, ב.
 171) ראה ספרי דברים בתחלתו. פס"ר פ'. 174) דה"א טז, כב.

שכאשר הנהגת המוסדות היא ע"פ ה"חומת אש" ד"נאום ה'" שהיא התורה, שכאשר מגיע ילד יהודי אסור לעזבו לנפשו, כיון שזהו ענין של פיקוח-נפש, שהרי מצד האויר שבחוץ עלול הוא ליפול במקום בלתי-רצוי, אלא צריך להכניסו למוסד חינוך על טהרת הקודש, וכציווי התורה: "ואהבת לרעך כמוך"¹⁷⁵, היינו, כשם שלא תניח לילד שלך שיעזבוהו לנפשו ויתגלגל ויחפש מקום שיקבלוהו, אלא תכניסנו מיד למוסד חינוך על טהרת הקודש, כך עליך להתנהג עם בנו ובתו של "רעך", "כמוך",

הנה ע"י הנהגה זו נעשה "פרזות תשב" — שמתבטלים כל ההגבלות, כי, כשם שהקב"ה נותן לו עבור הוצאת חינוך בניו ובנותיו לתלמוד תורה, כך נותן לו הקב"ה שיוכל לקיים את הציווי "ואהבת לרעך כמוך" בנוגע לחינוך כל בני ובנות ישראל שבסביבתו, שיתחנכו כרצון ה'.

לו. והנקודה הפנימית — "צום פוינט":

כל הבעלי-בתים ששייכים לקו העבודה דזבולון — הנה בזמן הזה עיקר תפקידם הוא להשתדל להרבות מוסדות חינוך על טהרת הקודש, כל אחד ואחד בסביבתו ובמדינתו, ובמקום שאין אנשים — הרי בודאי הוא השליח של ההשגחה העליונה לייסד שם ישיבה כשרה ובית לימוד כשר עבור בנות ישראל.

ואז מבטיח לו הקב"ה "לוו עלי .. ואני פורע" — הן בנוגע להוצאות עבור חינוך בניו ובנותיו הוא, והן בנוגע להוצאות שהוציא עבור המוסד חינוך על טהרת הקודש, מצד הציווי "ואהבת לרעך כמוך", בנוגע לחינוך בניו ובנותיו של "רעך".

אלא מאי, השאלה היא: מניין יקח הקב"ה לפרוע חוב גדול כל כך? — יתן השי"ת לכל בני" שלא יהיו דאגות אחרות מלבד לדאוג להקב"ה להשיג עבורו כמה דולרים שיוכל לפרוע את חובותיו!...

וכאשר כל אחד בסביבתו ובמדינתו יעסוק באופן ד"ופרצת" הן בנוגע למספר המוסדות, הן בנוגע לכמות התלמידים והתלמידות, והן בנוגע לאיכות הלימודים — אזי מבטיח הקב"ה שמהענין ד"ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה" יבואו לקיום היעוד¹⁷⁶ "יעלה הפורץ לפנינו", דא

(176) ע"פ מיכה ב, יג. וראה אגדת בראשית ספס"ג. ב"ר פפ"ה, יד ופרש"י שם.

(175) קדושים יט, יח.

מלכא משיחא, יבוא ויגאלנו ויביאנו ל"נחלה בלי מצרים" בהמרחב העצמי.

(ואמר כ"ק אדמו"ר שליט"א:)

עד שילחינו ניגון על "ופרצת" — יכריזו "ופרצת", ללא ניגון.

(ואח"כ אמר:)

נמצאים כאן יהודים שבאים מ"ימה וקדמה וצפונה ונגבה",

"ימה" (מערב) מס. פרנציסקו ולוס אנג'לס; "וקדמה" (מזרח) — מאיטליא ומארץ ישראל; "צפונה" — מקנדה; "ונגבה" — מדרום אמריקא,

ימשיכו כולם את הענין ד"ופרצת" בכל קצוי תבל, להיפטר מכל המדידות וההגבלות.

[כ"ק אדמו"ר שליט"א צוה לנגן הניגון "אבינו מלכנו", ואח"כ צוה לנגן הניגון "ניע זשוריצי כל־אפצי".

בסיום ההתוועדות אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א, שהמשך ה"הדרן" יהי' בהתוועדות דיום הש"ק¹⁷.

טרם צאתו התחיל כ"ק אדמו"ר שליט"א לנגן "כי בשמחה תצאו".

